

Kuklo, Cezary

„Histoire et sociétés rurales. Un renouveau pour l'histoire rurale”, nr 1, 2, Caen 1994 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 87/2, 469-471

1996

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

„Histoire et Sociétés Rurales. Un renouveau pour l'histoire rurale”, Association d'Histoire des Sociétés Rurales t. I, nr 1, 2, Caen 1994, s. 256, 272.

We Francji w 1994 r. ukazały się dwa tomy nowego czasopisma historycznego redagowanego przez zespół historyków średniej i młodszej generacji pod kierownictwem Jean-Marc M o r i c e a u z Uniwersytetu w Caen. W radzie naukowej periodyku widnieją nazwiska uznanych autorytetów nie tylko francuskich, m.in. Jacquesa D u p â q u i e r, Pierre G o u b e r t a, Josepha G o y, Jeana J a c q u a r t a, Marcela L a c h i v e r a, czy Emmanuela L e R o y L a d u r i e, ale i obcych, np. A. v a n d e r W o u d e z Holandii.

Nowy półrocznik jest formalnie organem Stowarzyszenia Historii Społeczeństwa Wiejskiego (z siedzibą w Uniwersytecie w Rennes), które założono w maju 1993 r. celem zapewnienia koordynacji wysiłków uczonych i instytucji podejmujących badania nad historią wsi w najdłuższej skali — od neolitu po współczesność.

We wstępie programowym do zeszytu 1 redaktorzy: J.-M. Moriceau i Ghislain B r u n e l (Archives Nationales w Paryżu) zwrócili uwagę na panujące już od dłuższego czasu nastroje pewnego zniechęcenia wśród uprawiających „historię agrarną” i izolację wielu naukowców. Zaproponowana formuła czasopisma jest szeroka, wręcz interdyscyplinarna, skoro jego łamy mają być otwarte na studia z zakresu badań gospodarczych, społecznych, prozopograficznych i wielu innych.

Podstawowym zadaniem nowoutworzonego periodyku będzie promowanie studiów, których celem jest „zbadanie i zrozumienie działań ludzi żyjących w społeczeństwie wewnątrz różnych przestrzeni wiejskich”. (s. 8). Przy czym „Histoire et Sociétés Rurales” ma ambicje bycia czasopismem otwartym, miejscem dyskusji zarówno dla prac analitycznych jak i syntetycznych, metodologicznych i źródłowych. Redakcja chciałaby ponadto preferować prace, których przedmiotem zainteresowania będą analizy zmian w czasie zachodzące w zbiorowości ludzkiej, co nie oznacza pomijania roli jednostki.

W odróżnieniu od wielu innych tego typu czasopism naukowych lub podobnych „Histoire et Sociétés Rurales” zapowiada podjęcie publikacji źródeł do tej pory nieopracowanych, w oryginalnej wersji językowej, a także informacji o zasobach archiwów i bibliografii (s. 10).

Nowe wydawnictwo otwierają interesujące refleksje historyka Mathieu A r n o u x (Uniwersytet Paryż VII) i archiwisty G. Brunela poświęcone wykorzystywaniu źródeł w dotychczasowych badaniach nad dziejami wsi francuskiej w średniowieczu. Autorzy zwracają uwagę, że zarówno XIX-wieczne, jak i współczesne publikacje źródłowe dalekie są od wyczerpania ich możliwości badawczych. Szersze niż dotąd uwzględnianie czynników źródłotwórczych, np. inwentarzy własności ziemskiej wielkiej i drobnej doby merowińskiej i karolińskiej, rejestrów notarialnych i skarbowych i innych dokumentów średniowiecznych, ich pełniejsza krytyka w warstwie tekstu i występujących w nich liczb powinny poważnie wzbogacić obraz społeczeństwa wiejskiego Francji wczesno-feudalnej. Arnoux i Brunel kończą swój artykuł próbą nowego odczytania inwentarza dóbr klunickich powstałego ok. 1155 r. na potrzeby opata Piotra Czcigodnego.

Następną pozycją jest artykuł metodologiczny J.-M. Moriceau poświęcony przekształceniom i innowacjom w dziedzinnie upraw zachodzącym w XII-XIX w. W opinii redaktora czasopisma ze-

stawienie danych jakościowych i ilościowych pochodzących z dwóch źródeł: dzierżaw posiadłości wiejskich i inwentarzy chłopskich (autor zamieszcza interesujące wzory fiszek modelowych do gromadzenia danych) pogrupowanych np. w okresach dziesięcioletnich pozwala na wyodrębnienie etapów i określenie znaczenia przemian w rolnictwie francuskim przed rewolucją agrarną drugiej połowy XIX w.

Studium Gérarda B é a u r a (EHESS w Paryżu) jest próbą krytycznego podsumowania aktualnego stanu badań historii gospodarczej wsi w epoce nowożytnej. Autor poddaje systematycznej analizie spory naukowe rozpatrując je przez pryzmat trzech zagadnień: produkcji rolnej, reprodukcji społecznej i rynku, odwołując się zasadniczo do wyników wybranych prac opublikowanych od lat sześćdziesiątych (m.in. G. B o i s, F. B r a u d e l a, J. G o y a, J. J a c q u a r t a, E. L a b r o u s s e ' a, E. L e R o y L a d u r i e, J. M e u v r e t a).

Z kolei Jean-René T r o c h e t (Muzeum Sztuki i Tradycji Ludowych w Paryżu) usiłuje odpowiedzieć na ważne pytanie: w jakiej mierze uprawa roślin pochodzących z Ameryki wpłynęła na zmiany narzędzi i technik rolniczych w Europie. Zachowane zabytki kultury materialnej, w tym narzędzia rolnicze oraz rezultaty dotychczasowych badań, skłoniły go do ostatecznego stwierdzenia, że owe innowacje były warunkowane wcześniej istniejącymi systemami agrarnymi, w których pojawiły się nowe rośliny¹.

Natomiast Nadine V i v i e r (Uniwersytet Paryż XIII) proponuje podjęcie badań nad dobrami gminnymi we Francji XIX w. Jakby na przekór wcześniejszym studiom akcentującym zwłaszcza dla okresu średniowiecza niedostatek źródeł i ich ułomność, autorka zwraca uwagę, że obfitość dokumentacji (liczne źródła masowe) doby przemysłowej nie zaowocowała bardziej interesującymi analizami tego problemu. Nie podziela ona utartego poglądu, jakoby przywiązanie chłopów do ziemi wynikało wyłącznie z ich konserwatywnej postawy czy motywacji gospodarczych i społecznych. N. Vivier wysuwa tezę (jednakże nie do końca przekonującą), że dobra gminne w opinii wieśniaków były elementem potwierdzającym tożsamość gminy wiejskiej.

Dział studiów numeru drugiego prezentowanego czasopisma rozpoczyna ciekawa, także pod względem metodologicznym, praca archeologa Jeana-Luca F i c h e s (CNRS w Paryżu), który omawia ciągle niedostatecznie poznaną rzeczywistość wiejską u schyłku antyku. Autor podkreśla, że coraz liczniejsze prace pozwalają obecnie spojrzeć inaczej na zabudowę wiejską, morfologię agrarną czy na rolę rzymskich mierniczych w kreowaniu środowiska kulturowego Galów i Galo-Rzymian.

Studium Bernarda D e r o u e t a (EHESS w Paryżu) poświęcone przekazywaniu ziemi od schyłku średniowiecza do naszych czasów jest rozszerzoną wersją jego wystąpienia na XI Międzynarodowym Kongresie Historii Gospodarczej w Mediolanie (1994). Pozycja ta warta jest zainteresowania, albowiem historyk francuski problematykę dziedziczenia ziemi, skądinąd chyba niedocenioną przez naszą historiografię, postrzega nie w oderwaniu, ale przeciwnie, w szerokim powiązaniu z całością ówczesnych praktyk społecznych. Zdecydowanie mniejszą wagę przykłada do objaśniania tych procesów drogą odwoływania się do instytucjonalnych koncepcji systemów rodzinnych, czy atomistycznej wizji strategii indywidualnych.

Odnotować pragniemy ponadto artykuł uczonego kanadyjskiego Gérarda B o u c h a r d a (Uniwersytet Québec w Chicoutimi), znanego specjalisty w zakresie demografii historycznej², który na podstawie wieloletnich studiów nad chłopami regionu Saguenay charakteryzuje trzy drogi prowadzące ku gospodarce rynkowej: kapitalistyczną, protoindustrializacyjną i kointegracyjną. W jego opinii gospodarstwa wieśniacze utrzymują z rynkiem regularne stosunki, jednakże na dłuższą metę tamtejsze społeczności lokalne nie zatrzymują ani cech społecznych, ani kultur charakterystycznych

¹ Szkoda, że autor nie zna pracy *Evolution agraire et croissance démographique*, publiée par A. F a u v e - C h a m o u x, Liège 1987, której literatura wzbogaciłaby jego wiedzę na temat uwarunkowań przemian agrarnych w różnych regionach starego kontynentu.

² Autor jest kierownikiem zespołu naukowego tamtejszego uniwersytetu realizującego badania interdyscyplinarne na podstawie akt metrykalnych i stanu cywilnego z lat 1842-1971 z szerokim wykorzystaniem technik informatycznych. Szerzej na ten temat zob. C. K u k l o, W. G r u - s z e c k i, *Informatyczny System Rekonstrukcji Rodzin. Gospodarstw Domowych i Społeczności Lokalnych w Polsce przedrozbiorowej*, Białystok 1994, s. 12 n.

dla okresu prekapitalistycznego. Stąd wyróżnione przez siebie złożone relacje między gospodarstwami chłopskimi i rynkiem w północnym Québecu historyk kanadyjski nazywa modelem kointegracyjnym.

Gilles P é c o u t (Ecole Normale Supérieure w Paryżu) snuje refleksje wokół procesu upolityczniania chłopów francuskich w XIX w. Odwołując się szeroko do literatury autor stawia pytanie o granice chronologiczne i społeczne podstaw procesu politycznej edukacji, którego ważnymi etapami są wybory i życie w grupie społecznej. Obok wewnętrznej organizacji społeczeństwa wiejskiego w eseju pojawia się również próba ukazania środków społecznych i politycznych zarządzania wsią.

Drugi numer „Histoire et Sociétés Rurales” w dziale studiów zamyka tekst pióra François S i g a u t (EHESS w Paryżu), w którym autor przedstawia koncepcję wraz z szerokim uzasadnieniem historycznego atlasu kultury rolnej we Francji. Autor przypomina kilka już istniejących wydawnictw w tej dziedzinie i wskazuje tematy, które jego zdaniem warto są opracowania kartograficznego³.

Ponadto w zeszycie 1 jego redaktor publikuje teksty źródłowe kontraktów dzierżawnych z XII-XIX w., a Corinne B e u t l e r i F. S i g a u t opis kolekcji narzędzi rolniczych pióra Andersa Bercha, szwedzkiego profesora ekonomii politycznej doby oświecenia na Uniwersytecie w Uppsali, który gromadził je do celów badawczych i dydaktycznych. Dział źródeł w zeszycie 2 przynosi wyjątki z Kodeksu Teodozjusza (438) poświęcone rozstrzyganiu konfliktów powstających na tle rozgraniczeń ziemi podane do druku przez Pierre J a i l l e t a; lokalne rozporządzenia z 1515 r. regulujące wzajemne funkcjonowanie miasteczek i małych gmin wiejskich w Królestwie Kastylii przez Guy L e m e u n i e r a oraz rzadki dla Bretanii XVI w. inwentarz pośmiertny dworu szlacheckiego La Chesnay w 1541 r. przez Michela N a s s i e t a.

Obok interesujących działów studiów i źródeł nowe czasopismo przynosi także działy znane już w tego typu wydawnictwach, a mianowicie recenzje i kronikę życia naukowego (ze sprawozdaniami z przewodów habilitacyjnych i konferencji).

Dział recenzji, obszerny w obu zeszytach, zawiera ponad 60 notatek poświęconych w zasadzie szeroko rozumianym strukturom społeczno-gospodarczym i demograficznym wsi europejskiej do końca XIX w. Szkoda tylko, że większość z nich to krótkie zapiski sprawozdawcze, niekiedy zaledwie paruzdaniowe. W tak ambitnym zamierzonym czasopiśmie ten dział powinien przynosić więcej wypowiedzi polemicznych.

W sumie trzeba przyznać, że lektura dwóch zeszytów nowego czasopisma naukowego, organu Stowarzyszenia Historii Społeczeństwa Wiejskiego, może rozniecać zainteresowania badawcze. Należałoby sobie życzyć, aby również i u nas doszło do ożywnienia badań źródłowych i porównawczych problematyki społeczności wiejskiej.

Cezary Kukło

Krzysztof S t o p k a, *Szkoły katedralne metropolii gnieźnieńskiej w średniowieczu. Studia nad kształceniem kleru polskiego w wiekach średnich*, Rozprawy PAU, Wyd. Hist.-Filoz., t. LXXVI, Kraków 1994, s. 274.

W ostatnim czasie prace poświęcone historii wychowania w średniowieczu i na początku czasów nowożytnych w Polsce publikowane są stosunkowo często. Praca Krzysztofa S t o p k i

³ Warto w tym miejscu odnotować, że także u nas dostrzeżono potrzebę odtworzenia na razie statystycznej przeszłości kraju w tematycznej serii wydawniczej — *Historia Polski w liczbach* (redaktorem głównym jest Andrzej J e z i e r s k i) wydawanej przez GUS. Do tej pory ukazało się 5 zeszytów tematycznych (dwa kolejne są w druku) i specjalny tom w jęz. angielskim *Economic History of Poland in Numbers* przygotowany na XI Międzynarodowy Kongres Historii Gospodarczej w Mediolanie (1994).